

BIBLIOTEKARZ PODLASKI
3/2021 (LII)
<https://doi.org/10.36770/bp.641>
ISSN 1640-7806 (print) ISSN 2544-8900 (online)
www.bibliotekarzpodlaski.pl

Anna Janicka*

Uniwersytet w Białymstoku, Polska / University of Białystok, Poland

ORCID: 0000-0003-0289-3706

**Międzynarodowa Konferencja Naukowa
„Gabriela Zapolska. Biografie - Estetyka - Idee”,
Białystok - Paryż - Lwów, 24 IX 2021. Sprawozdanie**

International Scientific Conference „Gabriela Zapolska. Biographies – Aesthetics – Ideas”, Białystok – Paris – Lvów, September 24, 2021. Report

Idea, organizatorzy

W roku 2021 środowiska literaturoznawcze i artystyczne obchodziły 100. rocznicę śmierci Gabrieli Zapolskiej (1857–1921), autorki nieśmiertelnej *Moralności pani Dulskiej* (1906), *Skizy* (1909), *Ich czworga* (1907), *Tamtego* (1898), świetnej prozaiczki, powieściopisarki (*Córka Tuśki*, 1907; *Menażeria ludzka*, 1893; *Sezonowa miłość*, 1904)¹, nowelistki, reporterki, krytyczki sztuki i epistolografki. Obchody rocznicowe przypadły na rok szczególnie – drugi rok pandemii. Pomimo niesprzyjających okoliczności, udało się uczcić pamięć tego klasyka literatury polskiej w sposób znaczący. W ponad dwu tysiącach miejsc w Polsce w ramach Narodowego Czytania zabrzmiała w tym roku

* Anna Janicka – dr hab., prof. UwB; pracuje w Zakładzie Filologicznych Badań Interdyscyplinarnych Uniwersytetu w Białymstoku. Autorka książki *Tradycja i zmiana. Literackie modele dziewiętnastowieczności: pozytywizm i „obrzeża”* (Białystok 2015).

¹ Zapolska pisała bardzo dużo. Jej dzieła wydawane są do dziś: G. Zapolska, *Niedrukowane dramaty Gabrieli Zapolskiej*, t. 1-2, red. J. Jakóbczyk, opr. K. Kralkowska-Gątkowska, K. Kłosińska, M. Piekara, J. Paszek, Katowice 2012.

Moralność Pani Dulskiej, ów dramat, budzący i kiedyś, i dziś kontrowersje. Jak zapisano na oficjalnej stronie Kancelarii Prezydenta RP:

„ » – Podczas tegorocznej, dziesiątej odsłony Narodowego Czytania spotkamy się, aby wspólnie czytać *Moralność pani Dulskiej* Gabrieli Zapolskiej. To wyjątkowy utwór, który piętnuje obłudę i zakłamanie. Odnajdujemy w nim komizm i gorzką ironię, mistrzowskie odmalowanie postaci i wycucie języka, ale przede wszystkim uniwersalne przesłanie moralne, które w imię uczciwości i sprawiedliwości każe potępiać zło. Sztuka Zapolskiej wzbogaciła literaturę polską o ważną refleksję społeczną. Pojęcie dulszczyzna weszło na trwałe do języka potocznego i na przestrzeni epok było różnie interpretowane, stając się przedmiotem żywych dyskusji» – napisał w liście Prezydent RP Andrzej Duda².

Temu szerokiemu rozgłosowi medialnemu nie towarzyszyły jednak aż do września 2021 r. inicjatywy o charakterze naukowym i edytorskim. To złe milczenie filologów przerwała dopiero I Międzynarodowa Konferencja Naukowa z cyklu „Zapolska międzynarodowa. Biografia – dzieło – recepcja” w 100-lecie śmierci Pisarki (1921–2021)” zatytułowana „Gabriela Zapolska. Biografia – estetyka – idee”, Białystok – Paryż – Lwów, 24 września 2021 roku”. Konferencja zainaugurowała wspólny projekt kilku instytucji z Polski, Ukrainy i Francji, którego celem jest nowe odczytanie twórczości pisarki w kontekście kultur, które były jej znane, bliskie: polskiej, francuskiej i ukraińskiej. Zaplanowano w ramach tego przedsięwzięcia jeszcze w 2020 roku trzy sesje naukowe. Z powodu pandemii najpierw – zamiast pierwotnie planowanej paryskiej w 2020 r. – odbyła się konferencja w Białymstoku, w kolejności odbędą się sesje w Paryżu i Lwowie w roku 2022.

Przedsięwzięcie to jest dziełem o charakterze międzynarodowym, którego organizacji podjęły się w następujące instytucje:

- Katedra Filologicznych Badań Interdyscyplinarnych Uniwersytetu w Białymstoku (Polska),
- Wydział I Filologiczny Polskiej Akademii Umiejętności (Polska),
- Institut National des Langues et Civilisations Orientales, USPC Université Sorbonne Paris Cité (Paryż, Francja),
- Instytut Iwana Franki Narodowej Akademii Nauk Ukrainy. Oddział we Lwowie (Ukraina).

² Narodowe Czytanie 2021 – Prezydent.pl, cyt. za <https://www.prezydent.pl> [dostęp 26 IX 2021]. Fragment listu Prezydenta RP Andrzeja Dudy.

24 IX 2021 r., Białystok, Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego.

Wystąpienie prof. Lucjana Suchanka (PAU) podczas sesji inauguracyjnej.

Obrady prowadzi dr hab. Anna Janicka, prof. UwB

Sesja odbyła się w formule hybrydowej. Centrum obrad znajdowało się w Książnicy Podlaskiej im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku (sala galerii na parterze), od której wynajęto profesjonalny sprzęt do łączenia online. W sali Książnicy zgromadziła się spora grupa badaczy z Polski i zagranicy, którzy łączyli się z prelegentami pozabiałostockimi. Osobiście w spotkaniu udział wzięli: dr hab. Anna Janicka, prof. UwB, dr Elżbieta Koślacz-Virol (Paryż), dyr. Anna Biłos (Instytut Polski w Paryżu), prof. Piotr Biłos (INALCO, Paryż), dr Bogumiła Brogowska (Gdańsk), kustosz Małgorzata Górzyńska (Muzeum Literatury w Warszawie), dr Marta Białobrzeska (Białystok), dr Michał Siedlecki (Książnica Podlaska), dr Dariusz Piechota (UwB) i prof. Jarosław Ławski (UwB).

Konferencja podjęła następujące zagadnienia badawcze:

- Meandry biografii pisarki, ich literackie zapisy i metamorfozy.
- Estetyka twórczości Zapolskiej w kontekście literatury i sztuki zachodnioeuropejskiej i wschodnioeuropejskiej.

Obrady plenarne prowadzi dr Bogumiła Brogowska (Gdańsk), występuje online prof. Barbara Gierszewska (UJK, Kielce). Za stołami siedzą: od lewej: prof. Violetta Wejs-Milewska (UwB), dr hab. Anna Janicka, prof. UwB, kustosz Małgorzata Górczyńska (Muzeum Literatury w Warszawie), dr Bogumiła Brogowska i mgr Patryk Suchodolski (Książnica Podlaska)

- Zapolska a ludzie teatru i sztuki.
- Idee, projekty intelektualne, mitologie w pisarstwie autorki *Tamtego*.
- Problemy przekładu twórczości autorki *Moralności pani Dulskiej*.
- Estetyka edycji dzieła Zapolskiej, recepcja twórczości i przekłady³.

Całemu przedsięwzięciu patronował Komitet Naukowy w składzie: prof. Lucjan Suchanek – PAU – *Przewodniczący*, dyr. Anna Biłos – Instytut Polski w Paryżu, dr Elżbieta Koślacz-Virol – Paryż, prof. Jarosław Ławski – Uniwersytet w Białymstoku, PAU, prof. Violetta Wejs-Milewska – Uniwersytet w Białymstoku, pani Jolanta Gadek – Białystok⁴.

³ Cyt. za: *Gabriela Zapolska. Biografia – Estetyka – Idee. Program*, red. A. Janicka, J. Ławski, E. Koślacz-Virol, P. Biłos, opr. graficzne E. Frymus-Dąbrowska, Białystok 2021, s. 4.

⁴ Tamże, s. 4.

Stroną merytoryczną, przygotowaniem, kwestiami technicznymi⁵ zajął się Komitet Organizacyjny polsko-francusko-ukraiński złożony z następujących osób: dr hab. Anna Janicka, prof. UwB – *Przewodnicząca*, prof. Piotr Biłos – IN-ALCO, Paryż – *Przewodniczący*, prof. Jewhen Nachlik – Instytut Iwana Franki NANU, Lwów – *Przewodniczący*, dr Łukasz Zabielski – Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego, dr Bogumiła Brogowska – Gdańsk, dr Paweł Wojciechowski – Uniwersytet w Białymstoku, dr Dariusz Piechota – Uniwersytet w Białymstoku, mgr Joanna Godlewska – Uniwersytet w Białymstoku, mgr Patryk Suchodolski – Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego – *Sekretarz*⁶.

Należy podkreślić, iż zorganizowanie spotkania było możliwe dzięki programowi Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą Regionalna Inicjatywa Doskonałości realizowanemu w dyscyplinach literaturoznawstwo i językoznawstwo na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu w Białymstoku. Koordynatorką wszystkich prac i inicjatorką projektu jest dr hab. Anna Janicka, prof. UwB, badaczka między innymi twórczości Gabrieli Zapolskiej⁷.

Warto też dodać, iż obrady przebiegały bez żadnych komplikacji technicznych, w czym zasługa znakomicie tego dnia przygotowanego zespołu z Działu Badań Filologiczno-Bibliograficznych Książnicy Podlaskiej. Obrady, dodajmy, odbywały się po polsku, francusku i ukraińsku.

Przebieg sesji

Konferencję zainaugurowała dr hab. Anna Janicka, prof. UwB, witając gości w imieniu zespołu organizującego spotkanie. Po niej zabrała głos dr Elżbieta Koślacz-Virol, z zawodu aktorka, badaczka Zapolskiej i tłumaczka jej dzieł na język francuski⁸. Następnie w imieniu organizatorów głos zabrał

⁵ Wymieńmy znakomitych koordynatorów sesji od strony technicznej: dra Kamila K. Pilichiewicza, dra Łukasza Zabielskiego, mgra Patryka Suchodolskiego z Działu Badań Filologiczno-Bibliograficznych oraz mgra Marcina Szachowicza i mgra Cezarego Koprasa z Działu Dygitalizacji.

⁶ Cyt. za: *Gabriela Zapolska. Biografia...*, s. 4.

⁷ Zob. A. Janicka, *Sprawa Zapolskiej. Skandale i polemiki*, Białystok 2013 (wyd. 2: 2015); G. Zapolska, *Kwiat śmierci. Powieść kryminalna ze stosunków krakowskich*, red. i wstęp A. Janicka, opr. i posł. P. Kowalczyk, Białystok 2015.

⁸ Zob. E. Koślacz-Virol, *Gabriela Zapolska actrice polonaise de la fin du XIXe siècle*, Lille 2002, ss. 459; E. Koślacz-Virol, *Gabriela Zapolska actrice: l'expérience française*, Paris 2016; G. Zapolska, *Madame Zapolska et la scene parisienne*, textes traduits du polonaise par E. Koślacz et A. Nevill, Paris 2020.

prof. Jewhen Nachlik, reprezentujący lwowski Instytut Iwana Franki Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, który w pięknych słowach podkreślił znaczenie wspólnych polsko-ukraińsko-francuskich badań komparatystycznych. Z kolei w imieniu Instytutu National des Langues et Civilization Orientales głos zabrał prof. Piotr Biłos, podkreślając znaczenie ośrodka białostockiego jako centrum badań nad Zapolską, ośrodka położonego między Paryżem a Lwowem, Kiwercami/Podhajcami oraz Krakowem. Uroczystego otwarcia Konferencji dokonał prof. Lucjan Suchanek, Dyrektor Wydziału I Polskiej Akademii Umiejętności i Przewodniczący Komitetu Naukowego. Podkreślił on już ukształtowaną wspólną tradycję badań prowadzonych przez PAU i Uniwersytet w Białymstoku nad Zygmuntem Glogerem, Adamem Mickiewiczem czy relacjami polsko-ukraińskimi⁹. Dr Bogumiła Brogowska, witając gości i referentów, przedstawiła plany dotyczące wydania monografii zawierającej studia i szkice z Konferencji.

Obrady plenarne rozpoczęły się 24 września (piątek) punktualnie o godz. 9.20. Podzielone były na IV panele, którym przewodniczyli: prof. Lucjan Suchanek (PAU) i dr Elżbieta Koślacz-Virol [9.20–11.20]; prof. Piotr Biłos (INALCO) i dr hab. Anna Janicka, prof. UwB [11.30–14.30]; dr Bogumiła Brogowska (Gdańsk) i prof. Jewhen Nachlik (NANU, Lwów) [15.0–17.00]; dr Anna Janicka, prof. UwB [godz. 17.10–18.00].

Konferencja – za sprawą ciągnących się, ożywionych i interesujących dyskusji zakończyła się o godz. 19.30 – znacznie później, niż planowano, lecz zakończyła się w znakomitej atmosferze, bo uroczystą kolacją w restauracji Hotelu Esperanto dla obecnych w Białymstoku osobiście referentów i organizatorów.

W sesji wzięło udział 23 badaczy z Polski, Francji, Ukrainy, Gruzji i Wielkiej Brytanii. Spośród polskich ośrodków reprezentowane były: UwB, PAU, UJ, UMK, UJK, Muzeum Literatury, AP i UG. Trudno w skrócie opisać wszystkie niuanse spotkania i wszystkich jej uczestników. O jej rozmachu daje pojęcie sesja inauguracyjna i południowa, w czasie której wygłoszono dwanaście niezwykle ciekawych, różnorodnych referatów:

9 Zob. *Debiuty Mickiewicza, debiuty romantyków. Studia. W 200. rocznicę debiutu wieszcza: 1818–2018*, red. J. Ławski, Ł. Zabielski, Kraków 2021; *Humanistyka między narodami. Interdyscyplinarne studia polsko-ukraińskie*, red. J. Ławski, L. Suchanek, Białystok – Kraków 2020.

Wystąpienie prof. Piotra Biłosa (INALCO, Paryż), obrady prowadzi dr Elżbieta Kościacz-Virol (Paryż), za stołem: dr hab. Anna Janicka, prof. UwB

Panel I:

- Prof. Piotr Biłos (INALCO, Paryż), *Gabriela Zapolska – życie w teatrze, teatr życia*;
- Prof. Jewhen Nachlik (Instytut Iwana Franki Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, Lwów), *Gabriela Zapolska w ukraińskiej recepcji*;
- Dr Cécile Coutin (Paryż), «*L'Exposition Marie-Antoinette et son Temps*» *vue par Gabriela Zapolska, journaliste. Paris, printemps 1894*;
- Dr hab. Anna Janicka, prof. UwB (Białystok), *Zapolska kryminalna*;
- Prof. Vera Occheli (Uniwersytet im. Akakiego Ceretego w Kutaisi, Gruzja), „*Moralność pani Dulskiej*” *na scenie teatru gruzińskiego*.

Panel II:

- Dyr. Anna Biłos (Instytut Polski, Paryż), *Jak wypromować Gabrielę Zapolską we Francji? Podejście instytucjonalne*;
- Prof. Lucjan Suchanek (PAU, Kraków), *Gabriela Zapolska w rosyjskim internecie*;

25 IX 2021 r., Białystok. Uczestnicy Konferencji zwiedzają Pałac Branickich.
Od prawej: dr Elżbieta Koślacz-Virol (Paryż), kustosz Małgorzata Górzyńska (Muzeum Literatury w Warszawie), Przewodnicząca, dr hab. Anna Janicka, prof. UW, dyr. Anna Biłos (Instytut Polski w Paryżu), prof. Piotr Biłos (INALCO, Paryż)

– Dr hab. Mateusz Skucha, prof. UJ (Kraków), *Erotyzm kurortowy. O „Wielkim nieznajomym” Józefa I. Kraszewskiego i „Sezonowej miłości” Gabrieli Zapolskiej*;

– Dr Elżbieta Koślacz-Virol (Paryż), *Gabriela Zapolska w kręgu nabistów*;

– Prof. Hanna Ratuszna (UMK, Toruń), *Gabriela Zapolska w kręgu artystów – słowo i obraz*;

– Prof. Róścisław Radyszewski (Narodowy Uniwersytet im. Tarasa Szewczenki w Kijowie, Ukraina), *Kategoria wolności i moralności w twórczości Gabrieli Zapolskiej i Łesi Ukrainki*;

– Dr hab. Anna Pekaniec, prof. UJ (Kraków), *Emancypacja – tak, ale jaka? „Męczyzna” Gabrieli Zapolskiej i „Typ A” Marii Morozowicz-Szczepkowskiej – paralele i rozbieżności*¹⁰.

¹⁰ Cyt. za: *Gabriela Zapolska. Biografia...*, s. 7-8. Dodajmy, że referat Anny Janickiej został przeniesiony na jej prośbę na koniec części 4 obrad, by dać więcej czasu na wystąpienie Piotra Biłosa.

Także panele popołudniowe proponowały spojrzenie na Zapolską z bardzo różnych punktów widzenia: od kulturowego po komparatystyczny i teatralny:

Panel III:

– Dr hab. Barbara Gierszewska, prof. UJK (Kielce), *Lwowskimi śladami Gabrieli Zapolskiej w XXI wieku. Do propozycji trasy turystycznej glossa osobista*;

– Kustosz Małgorzata Górzyńska (Muzeum Literatury w Warszawie), „Przez moje okno”. *Kroniki Gabrieli Zapolskiej*;

– Prof. Jarosław Ławski (UwB, Białystok), *Co to jest dulszczyzna? – odpowiedź z progu XXI wieku*;

– Dr Marta Białobrzeska (Białystok), *Powrót Zapolskiej*;

– Mgr Mateusz Kucab (UJ, Kraków), *Hermeneutyki przemocy. Gabriela Zapolska i Patricia Highsmith*.

Panel IV:

– Dr Michał Siedlecki (Białystok), *Zapolska na scenie białostockiego teatru* (komunikat);

– Dr Nina Taylor-Terlecka (Oxford), *Gabriela Zapolska i dramatopisarstwo*;

– Dr Dariusz Piechota (UwB, Białystok), *Outsiderka u Żebrowskich. O „Córce Tuśki” Gabrieli Zapolskiej*;

– Dr Bogumiła Brogowska (Gdańsk), *Francja i Francuzi oczami Zapolskiej* (komunikat);

– Dr hab. Anna Sobiecka, prof. AP (Słupsk), *Reminiscencje paryskie Zapolskiej*¹¹.

Dynamikę sesji najlepiej oddawały chyba jej dyskusje – bardzo czasem ostre i zasadnicze (jak wokół fundamentalnego, odkrywczego wystąpienia prof. Piotra Biłosa), ale też czasem swobodne, „eseistyczne” (jak wokół referatu dr Marty Białobrzeskiej analizującej szkolny odbiór *Moralności pani Dulskiej*). Niemalym zaskoczeniem był rozrzut kontekstów, w jakich ukazywano Zapolską, ich rozmaitość. Była więc Zapolska w recepcji ukraińskiej, gruzińskiej, rosyjskiej, francuskiej i... białostockiej, lecz także Zapolska wpisana w konteksty porównawcze Łesi Ukrainki, J. I. Kraszewskiego, nabistów, Marii Morozowicz-Szczepkowskiej, Patricii Highsmith czy teatru

¹¹ Tamże, s. 8-9. Referat dr Niny Taylor-Terleckiej odczytała Anna Janicka.

francuskiego, a nawet powieści kryminalnej. Co znamienne, choć przywoływano inspiracje metodologią (-ami) feministyczną (-ymi), to spierano się raczej o „prawdę” samej metody, nie aplikując już jej do dzieła Zapolskiej z takim rozmachem, jak to się działo jeszcze na początku XXI wieku¹². W opinii słuchaczy i uczestników była to konferencja o bardzo wysokim poziomie, prawdziwie międzynarodowa, polifoniczna metodologicznie, inspirująca.

Atmosfera, ludzie

O tym, czy przedsięwzięcie naukowe, takie jak rocznicowa konferencja, uznać można za udane, świadczy najlepiej panująca podczas jego trwania atmosfera. Obecni w Białymstoku referenci i organizatorzy stworzyli niezwykle ciepłą, serdeczną, przyjacielską atmosferę swobodnej wymiany idei, dyskusji. Na sesji zawiązano więzi więcej niż oficjalne.

Warto podkreślić wsparcie, jakiego organizatorce, prof. Annie Janickiej, udzielił jeszcze w 2020 roku Wydział I PAU i osobiście prof. Lucjan Suchanek, który na posiedzeniu Wydziału Filologicznego w Krakowie dnia 13 grudnia 2019 roku poprosił zgromadzonych akademików o zaakceptowanie projektu „Zapolska międzynarodowa” i to wsparcie uzyskał jednogłośnie. Nie byłoby tego spotkania bez prof. Piotra Biłosa (INALCO) i pani dyr. Anny Biłos (Instytut Polski w Paryżu), którzy – pomimo pandemicznych ograniczeń w podróżowaniu – osobiście przyjechali do Białegostoku. Warto też docenić wkład strony ukraińskiej, prof. Jewhena Nachlika, który jednoznacznie wsparł polsko-ukraińskie badania nad modernizmem¹³. O atmosferze spotkania świadczy też fakt pozornie mniej ważny – jej uczestnicy kolejny dzień w Białymstoku spędzili razem, zwiedzając z przewodnikiem centrum miasta, Pałac Branickich i – dopiero co otwarte 17 września – Muzeum Pamięci Sybiru. Była wśród nich dr Elżbieta Koślacz-Virol. Jej wkładu

¹² A. Chałupnik, *Sztandar ze spódnicy: Zapolska i Nałkowska. O kobiecym doświadczeniu ciała*, Warszawa 2004; K. Kłosińska, *Fantazmaty: Grabiński, Prus, Zapolska*, Katowice 2004; R. Kłosińska, *Ciało, pożądanie, ubranie. O wczesnych powieściach Gabrieli Zapolskiej*, Kraków 1999.

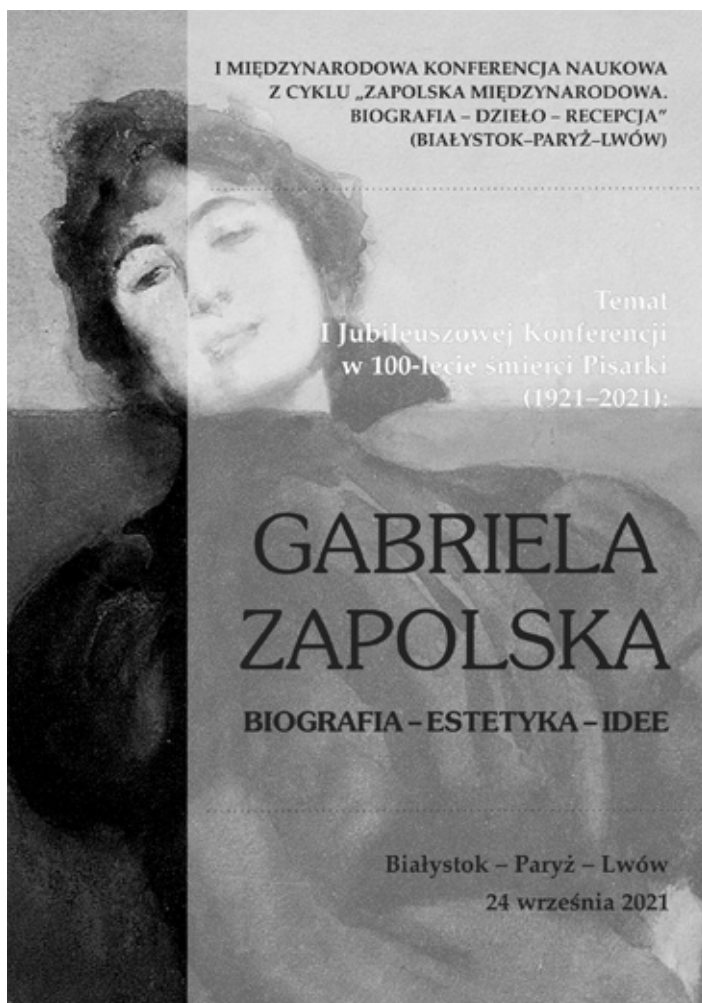
¹³ Wskazał na podjęte już próby wspólnej badawczej refleksji nad autorką *Moralności pani Dulskiej*. Por. A. Janicka, *Modernistka z Volini: pro творці Gabrieli Zapolskiej. Monografia, przekład I. Ševčenko*, Kiiv 2017.

Anna Janicka, *Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Gabriela Zapolska. Biografia – Estetyka – Idee”*

w popularyzowanie wiedzy o Zapolskiej, translację jej dzieł na francuski, w rewizję poglądów na temat jej aktorskich uzdolnień, które w końcu dostrzeżono we Francji – nie sposób przecenić.

Plonem Konferencji będzie monografia, której wydanie zaplanowano na rok 2022. Oby nic nie zakłóciło tych planów.

Białystok, 26 września 2021 r.

Okładka *Programu I Jubileuszowej Konferencji „Gabriela Zapolska. Biografia – estetyka – idee”*, 24–25 IX 2021 r., opr. E. Frymus-Dąbrowska, red. A. Janicka, J. Ławski, E. Koślacz-Virol, P. Biłos, Białystok 2021